

37(082)

П24

ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Випуск LXVII

54

6. Крижанская Ю.С., Третьяков В.П. Грамматика общения, Л, 1990.
7. Основы конструктивного общения. Хрестоматия. Составители: Т. Г. Григорьева, Т. П. Усольцева. – Изд: "Совершенство". – М., 1997.
8. Пальшкова І. О. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя початкової школи: практико-орієнтований підхід: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / І. О. Пальшкова; Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – Одеса, 2009. – 45 с.

Edzhyses S. Emre

НАУЧНАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ "ПРОФЕССИОНАЛЬНО-КОММУНИКАТИВНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ" В НАУЧНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

В статье рассматривается место и роль профессионально-коммуникативной компетентности психолого-педагогических исследованиях, а также содержание и ее компоненты.

Ключевые слова: профессионально-коммуникативная компетентность, коммуникативная компетентность, компетентность, коммуникативная культура.

Edzhyyes S. Emre

SCIENTIFIC INTERPRETATION OF ESSENCE OF CONCEPT "PROFESSIONALLY-COMMUNICATIVE COMPETENCE" IS IN SCIENTIFIC LITERATURE

In the paper the place and role of professional and communicative competence in psychological and educational research, as well as its content and components.

Key words: professional and communicative competence, communicative culture, competence, communicative culture.

УДК 378: 3. 011. 3 – 051

Зичков А.К.

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ СТИЛЮ ВИХОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розкриваються особливості професійного становлення майбутніх вчителів початкових класів, виділяються проблеми формування їх стилю виховної діяльності в умовах сучасної школи.

Ключові слова: професійне становлення, професійно-педагогічні здібності, фахова підготовка, виховна діяльність.

Реформування вищої освіти передбачає якісну підготовку майбутніх спеціалістів-професіоналів початкової школи, їх готовність до складної педагогічної діяльності, передусім до підвищення якості навчання та виховання громадян України.

Гуманістичний сенс професії вчителя полягає у тому, що він формує особистість учня, передаючи від покоління до покоління досягнення суспільної культури, вікові надбання людства. Залежно від того, у якій мірі готовий майбутній учитель початкових класів до цієї місії, якими будуть його перші кроки професійної діяльності, багато в чому залежить майбутнє нашої держави.

Успішне оволодіння педагогічною майстерністю, удосконалення педагогічної техніки дає певні шанси майбутньому педагогу бути впевненим у своєму правильному професійному виборі, що приведе в умовах сучасної школи до швидкої адаптації.

Таке ставлення до формування професійної особистості студента дає можливість йому, вже як майбутньому вчителю, успішно розв'язувати специфічні завдання навчально-виховного процесу, правильно орієнтуватися у визначенні оптимальних умов педагогічного впливу на особистість учня тощо.

Таким чином, одним із основних і пріоритетних напрямів вищого навчального закладу у професійно-педагогічній підготовці майбутніх учителів є підготовка та вдосконалення їх готовності до професійної діяльності, яка характеризується цілями і задачами, певною спрямованістю, засобами досягнення мети та вирішення задач, формування стилю своєї професійно-виховної діяльності.

Протягом останніх десятиріч проблема професійного становлення вчителя початкової школи є предметом уваги багатьох дослідників.

Структурний аналіз джерел показує, значна увага науковців приділяється проблемі професійного становлення та фахової підготовки майбутнього вчителя початкової школи, у тому числі формуванню його власного стилю виховної діяльності. Основними напрямками їх вивчення були: професійна підготовка майбутніх учителів початкової школи (О. Абдуліна, С. Гончаренко, І. Зязюн, С. Лисенкова, О. Савченко, І. Шапошнікова та ін.); професійне становлення вчителя початкових класів (Н. Бібік, В. Бондар, М. Вашуленко, О. Мельник, Н. Ничкало, Л. Хоружа, та ін.); формування і розвиток загальнопедагогічних умінь майбутніх учителів початкової школи (В. Бондар, В. Кузь, Н. Кузьміна, О. Мороз, О. Савченко, В. Сластьонін та ін.); розроблення психолого-педагогічних основ успішності професійної діяльності вчителя (Ш. Амонашвілі, Б. Ананьєв, Л. Войтко, О. Дубасенюк, С. Максименко, С. Мартиненко, Л. Хомич, М. Фіцула, О. Щербаков, М. Ярмаченко та ін.); формування стилю виховної діяльності (О. Бондарчук, О. Дубасенюк, Н. Казакова, О. Киричук, О. Матвієнко, С. Сисоєва, І. Титаренко та ін.).

Так, О. Савченко, досліджуючи проблему удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів наголошує на тому, що для професійного становлення майбутнього вчителя "...необхідно гармонізувати загальнокультурні, психолого-педагогічні й методичні знання, уміння, способи діяльності, посилити їх професійну спрямованість, забезпечити фундаментальність їх базової підготовки через запровадження державних стандартів, зміну об'єктів моніторингу, створення умов для персоніфікованої педагогічної освіти" [8, с. 8].

Мета статті: на основі аналізу наукової літератури виявити особливості професійного становлення майбутніх учителів початкових класів, а також основні проблеми формування їх власного стилю виховної діяльності.

У Національній доктрині розвитку освіти визначено: "Державна політика у галузі підготовки педагогічних і науково-педагогічних кадрів спрямована на вдосконалення професійного відбору та підготовки молоді, створення необхідних умов для свідомого обрання педагогічного фаху та запровадження системи професійного відбору молоді до вищих педагогічних навчальних закладів" [5].

В. Орлов вважає, що професійне становлення – це, з одного боку, формування ставлення до професії, ступінь емоційно-особистісного прагнення до неї, а з іншого – накопичення досвіду практичної діяльності, оволодіння майстерністю [6, с. 22]. Зрозуміло, у майбутнього вчителя ставлення до професії визначає шлях до майстерності, так само як набуття досвіду під час проходження виробничої практики робить досить істотний вплив на мотивацію педагогічної діяльності.

На важливу роль професійно-педагогічної спрямованості у формуванні майбутнього вчителя вказувала Н. Кузьміна, говорячи про ставлення до професії, автор уточнює, що воно базується на внутрішній детермінації професійної діяльності. Звертаючись до досвіду, ми входимо в область професійної праці вчителя, у процес його навчання. У першому випадку ми пояснюємо способи професійної поведінки вчителя, яка формується в процесі діяльності, що спонукає внутрішню схильність до неї; у другому – спостерігаємо і описуємо професійне зростання [4, с. 56]. Отже, створювані орієнтації забезпечують певну сталість професійної поведінки, роблять її порівняно незалежною від тих чи інших ситуативних обставин.

Безумовно, професійне становлення майбутнього вчителя початкової школи неможливе без адаптаційних процесів, які можуть бути зрозумілі в тому випадку, коли ідеальні устремління будуть співвіднесені з умовами становлення певного способу

професійної поведінки, при зіставленні того, що думають студенти про себе і свою професію, з тим, що вони можуть реально до неї привнести. Опис способу вирішення педагогічних завдань, які постійно виникають перед майбутнім педагогом, не тільки доповнює наше знання про його професійне становлення, але і дозволяє зазирнути у творчу лабораторію студента-практиканта, у його складні взаємозв'язки, взаємодію з соціумом.

У процесі цієї взаємодії розвиваються професійно-педагогічні здібності, педагогічна інтуїція, професійна пильність, збагачується психолого-педагогічна ерудиція майбутнього вчителя як основа високого професіоналізму і творчої ініціативи, удосконалюється педагогічна техніка, повною мірою зумовлена специфікою виховання як діяльності особливого роду.

О. Ільченко висловлює думку стосовно того, що специфічно вчительською є взаємодія з учнями, яка пронизує всі сторони життєдіяльності та нерегламентоване жодними термінами. "Умовою ефективності впливу виступає збереження контакту вчителя з учнем після формального завершення навчання..." [2, с. 247]. Посилання на "збереження контакту" означає насамперед сенс взаємної потреби у спілкуванні і поглиблення його змісту.

Практичне входження у виховну роль супроводжується перебудовою професійно-ціннісних орієнтацій, виробленням відповідних умінь, навичок, стійких способів діяльності.

Головна рушійна сила адаптації майбутнього вчителя до ролі вихователя – відоме протиріччя між його професійно-педагогічної підготовленістю, попередніми уявленнями про школу, учительську працю, соціальними очікуваннями і реальними вимогами, конкретними умовами діяльності, повсякденної шкільної практикою. Набутий у вузі теоретичний потенціал повинен бути реалізований у практичній діяльності, втілений у реальну поведінку вихователя.

І найпершим завданням цього є пошук адекватних показників, які характеризують формування власної виховної діяльності майбутнього вчителя.

Розглядаючи проблему соціально-професійного становлення студента, основну увагу ми повинні приділити процесуальній стороні формування стилю виховної діяльності, яка починається для майбутнього вчителя з першого дня перебування в школі на практиці, з першого уроку. Своєрідність цього початкового періоду – переживання ним перших вражень, які так чи інакше співвідносяться з першими зусівськими уявленнями про вчительську працю. З цього співставлення народжуються перші оцінки і висновки, які багато в чому односторонні, суперечливі, нестійкі. Але ефект першого враження вносить свій певний внесок у подальший процес професійного становлення педагога.

Освоєння діяльності вимагає глибокого і всебічного усвідомлення умов, у яких вона протікає, обізнаності про основні її засоби і методи, відповідних практичних умінь. Специфіка початку професійної біографії – новизна ситуацій, в яких формується особистість учителя.

Для наступного етапу занурення в нову діяльність характерне високе емоційне напруження майбутнього вчителя. Вислів "Хто не працює, той не помиляється" є яскравим підтвердженням цього етапу, адже засмучення можуть викликати невдачі і помилки, а іноді у студентів виникає й почуття розчарування. Наразі радість від перших успіхів закарбується вельми яскраво, живо, окрилює і піднімає їх тонус.

Особливості протікання початкового періоду діяльності детермінують її розгортання на наступних етапах. Становлення стилю виховної діяльності вчителя – процес накопичення ним професійного досвіду. Труднощі, що виникають на перших порах стимулюють активність майбутнього педагога, спрямовану на їх подолання. У важкій ситуації студенти як і молоді вчителі покладаються насамперед на власні сили, намагаючись спочатку самостійно знайти потрібне рішення, і тільки потім, у разі невдачі, звертаються за допомогою до вчителів-колег та адміністрації школи.

Творчий пошук професійного становлення майбутнього вчителя багато в чому характеризує те, які проблеми бачить він у своїй педагогічній діяльності: пов'язані з навчанням, дисципліною, організацією колективу, моральними колізіями, взаєминами з

адміністрацією школи, власними "внутрішніми" труднощами тощо. Зрозуміло, реальне педагогічне явище багатогранне за своєю суттю. У ньому часом одночасно можна виділити і організаційний, і дисциплінарний, і моральний аспекти. Важким, навіть для майбутніх вчителів, які мають певний практичний досвід, залишається вибір і адекватних методів і засобів виховного впливу. Переважаючими в повсякденній практиці виявляються методи словесного впливу: переконання, роз'яснення, навіювання, доказ; на другому місці – організація самостійних вчинків і дій учнів (стимулювання, залучення, спрямування їх поведінки, керівництво і т. д.). Приблизно в однаковій мірі студенти звертаються і до методів стимулювання діяльності та поведінки (заохочення, похвала, порада, прохання, довіра), і до негативно-стримуючих (покарання, осуд, прохання, догана, критика). Однак, у конкретних випадках майбутній учитель далеко не вичерпує об'єктивно наявний у його розпорядженні багатий арсенал методів і засобів впливу.

На інтегративному етапі формування стилю педагогічної діяльності складаються деякі узагальнені професійні уявлення майбутнього вчителя, що пов'язано з активізацією відповідних професійно-ціннісних орієнтацій, розвитком і піднесенням домінуючих мотивів діяльності. Принципове значення має момент, коли майбутній спеціаліст починає усвідомлювати свою злитість з вихованцями. Так, на думку О. Савченко, по-новому відкривається важлива педагогічна істина, що "...кожен крок, кожне рішення і практична дія є дотиком до особистості" [8, с. 10]. Ефективніше стає з часом і спілкування майбутнього вчителя з колективом учнів. Найбільш активні, думаючі студенти починають розглядати як сферу своєї виховної творчості і звичайний урок, і позакласний захід, і повсякденні контакти з учнями.

Л. Подоляк та В. Юрченко виділяють наступні загальні тенденції становлення особистості студента як майбутнього фахівця в умовах його навчання у ВНЗ: на основі усвідомленої професійної моделі формується "Я-ідеальне" майбутнього фахівця; підвищуються почуття обов'язку й відповідальності, самостійність і самоконтроль, чіткіше дає знати про себе індивідуальний стиль і життєва позиція студента; зростає рівень домагань студента в сфері майбутньої професії, формуються мотиви професійного самоствердження і самореалізації; підвищується роль самоосвіти й самовиховання в професійному становленні [7, с. 115].

Показником ефективності навчального процесу у ВНЗ педагогічного спрямування є соціальна, духовна й професійна зрілість особистості студента, психологічна готовність випускника до реалізації професійно-педагогічних функцій.

Таким чином, професійне становлення майбутнього вчителя початкової школи пов'язане з формуванням стилю його педагогічної діяльності. На думку І. Зязюна, "У будь-якій професійній діяльності її об'єкт і мета задаються ззовні, вони зумовлені потребами суспільства. Діяльність учителя передбачає не лише відтворення внутрішнього світу учня, а й активне та цілеспрямоване перетворення його світу відповідно до мети виховання і навчання" [1, с. 15].

Ж. Ковалів наголошує на тому, що формування стилю – складний динамічний процес, що проходить ряд характерно виражених етапів: входження, аналітико-пошуковий, інтегративний та затвердження. Формування стилю виховної діяльності визначається цілою системою взаємопов'язаних факторів, у першу чергу, це ряд суб'єктивно-особистісних факторів: орієнтації, установки, інтереси, – які здійснюють функцію регуляції діяльності, а отже, виступають важливими детермінантами становлення діяльності [2, с. 21]. Для професійного становлення майбутнього вчителя важливі як знання, навички та методична підготовка, так і індивідуальний стиль професійної діяльності.

Отже, освоєння педагогічної діяльності визначається рядом специфічних професійно-особистісних якостей: здатність до емпатії, ініціативністю, організаторськими здібностями, товариськістю, врівноваженістю та ін. При аналізі виховної діяльності повинні враховуватися й умови діяльності, зокрема соціально-психологічні особливості учнів, і морально-психологічна атмосфера педагогічного колективу.

На професійне самопочуття майбутнього фахівця великий вплив робить організація вчительської праці, з якою студенти стикаються під час виробничої практики, це: і посилене навантаження, і розумно складений розклад, що дозволяє виділити час для підготовки уроків, змістовного дозвілля та ін.

Таким чином, розгляд окремих аспектів проблеми професійного становлення майбутнього вчителя початкової школи через формування стилю виховної діяльності переконує: змінюються як зовнішні, так і внутрішні умови професійної діяльності майбутнього вчителя, параметри розвитку та критерії оцінки його праці, зростає вимогливість до вчителя з боку суспільства. Навчально-виховний процес у ВНЗ повинен бути спрямованим на надання всебічної допомоги становленню майбутнього фахівця як педагога-професіонала, як вихователя, вдосконалення різних умов його життя і діяльності, полегшення і прискорення процесу його соціально-професійної адаптації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність: [підручник для вузів] / І.А.Зязюн, Л.В.Крамушенко, І.Ф.Кривонос. – К.: Вища школа, 1997. – 349 с.
2. Ільченко О.В. Теоретичні основи формування професійної спрямованості майбутніх учителів / О.В.Ільченко // Педагогічні науки. – Суми, 2006. – 2006, ч.2. – С. 246-250.
3. Ковалів Ж.В. Основи стильової поведінки сучасного вчителя: [навч.-метод. посіб.] / Ж.В. Ковалів. – Одеса: ППР, 2004. – 38с.
4. Кузьміна Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения: [уч. пособ.] / Н.В.Кузьмина. – М.: Высшая школа, 1990. – 119 с..
5. Національна доктрина розвитку освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/>
6. Орлов В.Ф. Теоретичні та методичні засади професійного становлення майбутніх учителів мистецьких дисциплін: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04 "теорія та методика професійної освіти" / В.Ф.Орлов. – К., 2004. – 44 с.
7. Подоляк Л.Г. Психологія вищої школи: [навч. посіб. для магістрантів і аспірантів] / Л.Г.Подоляк, В.І.Юрченко. – К.: ТОВ "Філ-студія", 2006. – 320с.
8. Савченко О.Я. Удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів / О.Я.Савченко // Підготовка педагогічних кадрів до роботи в умовах рівневої структури і змісту початкової освіти: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (Полтава, 23-25 квітня 2001р.). – Полтава : ПДПУ, 2001. – С. 8-10.

Зычков А.К.

ПРОФЕССИОНАЛЬНОЕ СТАНОВЛЕНИЕ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ В ПРОЦЕССЕ ФОРМИРОВАНИЯ СТИЛЯ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье анализируются особенности профессионального становления будущих учителей начальных классов, выделены проблемы формирования их стиля воспитательной деятельности в условиях современной школы.

Ключевые слова: профессиональное становление, профессионально-педагогические способности, профессиональная подготовка, воспитательная деятельность.

Zychkov A.K.

PROFESSIONAL GROWTH OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS DURING THE FORMATION OF EDUCATIONAL ACTIVITY STYLE

In the article were analyzed the features of professional formation of upcoming primary school teachers, were highlighted the problems of forming their educational activity style in conditions of a modern school.

Key words: professional formation, professional and pedagogical capabilities, professional preparation, educational activity.